

INTRODUCERE

Secolul al XIX-lea a fost denumit de către unii istorici drept „vârsta ideologiilor”, dar nu pentru că termenul ar fi fost frecvent utilizat atunci, ci pentru că discursul intelectual al acelei epoci se distinge de cel din secolele anterioare prin caracteristici care pot fi considerate ideologice. În *Enciclopedia Britannica* se explică: în genere, ideologia „(1) conține o teorie explicativă mai mult sau mai puțin cuprinzătoare despre experiența umană și lumea exterioară; (2) stabilește un program, în termeni generali și abstracți, de organizare socială și politică; (3) concepe realizarea acestui program în termenii unei lupte; (4) încearcă nu doar să convingă, ci și să recruteze susținători loiali, solicitându-le angajamentul; (5) se adresează unui public larg, dar tinde adesea să confere un rol de conducere intelectualilor”¹.

Nu este deloc întâmplător că această „vârsta a ideologiilor” coincide cu perioada de înflorire a romanului în literatura europeană. Literatura a servit dintotdeauna ca mediu de propagare a diverselor ideologii, puse în circulație de filosofi și lideri, încă de la începuturile scrisului, dar tot literatura ajunge să fie un instrument ce pune sub semnul întrebării diverse ideologii, abordându-le în cheie polemică sau demonstrând consecințele nefaste la care poate să ducă „angajamentul” față de o idee. Literatura secolului al XIX-lea și, probabil într-o măsură și mai mare, cea a secolelor al XX-lea și al XXI-lea, ne-a arătat că ideologia poate fi un instrument de propagandă folosit pentru control și promovarea conformismului, dar, în același timp, că diferite ideologii pot coexista și concura pentru un loc în mințile și inimile unei lumi dornice de schimbare. Progresistă sau revoluționară, pragmatică sau utopică, ideologia este adesea un îndemn la acțiune, iar literatura aduce în prim-plan personaje care întruchipează răspunsul la acest îndemn.

Autorii prezentului volum, studenți și masteranzi la Departamentul de Filologie rusă și slavă de la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității

¹ Maurice Cranston, „Ideology”, *Encyclopedia Britannica*. Disponibil online: <https://www.britannica.com/topic/ideology-society> (Accesat: 22 noiembrie 2024).

din București, explorează interdependența dintre individ, societate și ideologii, arătând modul în care acestea din urmă modelează structurile sociale și culturale. Abordând perspective teoretice și metodologice variate, studiile reflectă, pe de o parte, dinamicile sociale și culturale care definesc relația dintre individ și societate și, pe de altă parte, rolul literaturii ca mediu de analiză, perpetuare și/sau contestare a ideologiilor. Cu alte cuvinte, tema centrală a lucrărilor se referă la modul în care literatura reflectă și interacționează cu realitățile culturale și sociale și modelează percepția și comportamentul individual și colectiv.

Articolele din volum se înscriu într-un context istoric divers: Rusia Imperială din prima și a doua jumătate a secolului al XIX-lea, secolul al XX-lea cu regimuri totalitare în Europa și America Latină, perioada post-sovietică. În aceeași măsură, lucrările examinează numeroase direcții și ideologii literare: orientalismul și fascinația exoticii, romantismul târziu și începuturile realismului psihologic, realismul rus și condamnarea stagnării sociale, viziunile distopice și critica regimurilor totalitare, deconstrucția arhetipurilor culturale rusești și sovietice.

În lucrarea *Portretul unui romantic: de la ideologie la psihologie în „Însemnări din subterană” de F.M. Dostoievski*, Mihnea Gurei explorează psihologia individului alienat și conflictul acestuia cu societatea, analizând modul în care F.M. Dostoievski se raportează la ideologia romantică. Microromanul reflectă două ideologii importante ale epocii lui Dostoievski: egoismul rațional și romantismul. Articolul explică concepția scriitorului rus cu privire la efectele paradoxale ale ideologiei romantice, evidențiate prin natura protagonistului, care imită personajele romantice din lecturile sale, fără a adera la idealurile acestora. Altfel spus, defectul „omului din subterană” constă în adoptarea superficială a ideologiei romantice, ceea ce îl menține captiv în „subterană”.

În lucrarea *„Frumoasa rusoaică” de Viktor Erofeev: deconstrucția unui arhetip cultural*, Sergiu Lozinschi își propune să analizeze modul în care Erofeev creează un personaj feminin opus canonului literar și cultural rus. Utilizarea tehnicilor postmoderniste, precum intertextualitatea, fragmentarea, parodia și relativizarea semnificațiilor conturează o antieroină cu o personalitate fragmentată și o identitate fluidă, în al cărei univers existențial se regăsesc libertinajul, sexualitatea neîngrădită, fragilitatea mentală și nihilismul, alături de sarcasmul și resentimentele față de lumea înconjurătoare. Toate aceste aspecte devoalează problemele morale și sociale ale lumii post-sovietice.

Modul în care Gogol explorează limitele rațiunii și impactul psihologic al artei asupra individului este tema de analiză a lucrării Mariei Antonia Banu, *Nebunie și creație în nuvela „Portretul” de N.V. Gogol*. Pornind de la ideea că gânditorii romantici vedeau în geniul artistic manifestarea unei „boli divine” (subliniind astfel

importanța spontaneității, creativității și iraționalității), autoarea articolului arată interconexiunea dintre geniu și nebunie în *Portretul* lui Gogol. Arta este percepută aici ca principalul mijloc prin care eroul romantic încearcă să acceadă la divinitate.

Daria-Elena Blânzeanu compară două distopii, pentru a evidenția pericolele controlului totalitar și pierderea libertății individuale, în lucrarea *Manifestări ale răului totalitar: societăți distopice la Evgheni Zamiatin și Miguel Ángel Asturias*. Autoarea pune față în față romanele *Noi* și *Domnul Președinte*, realizând o analiză tematică, concentrată pe motivul controlului social și al alienării individului, și o analiză a stilurilor narrative. Folosirea de către fiecare scriitor a unor tehnici literare distincte pentru a crea o atmosferă distopică (Zamiatin construiește distopia într-un stil neorealist sau modernist-neoavangardist, în timp ce Asturias utilizează realismul magic pentru a descrie universul distopic) oferă o înțelegere profundă a modului în care literatura distopică reflectă și critică societatea.

Erica Ilisei arată că poemul lui A.S. Pușkin *Prizonierul din Caucaz* probează o perspectivă imperialistă prin intermediul reprezentărilor romantice ale Orientului (Caucazul). În lucrarea *Reprezentări ale Orientului în poemul „Prizonierul din Caucaz” de A.S. Pușkin*, autoarea demonstrează, pe baza conceptului de geografie imaginată, că Pușkin interoghează o problemă identitară ancorată în opozițiile Est-Vest și civilizație-natură, cu scopul de a reevalua critic stereotipul romantic al individului care evadează din societate pentru a se „salva” în natură.

Studiul Anei Bulibaș (Botez), intitulat *„Oblomov” de Ivan Gonțarov: o analiză critică a unui posibil bildungsroman*, demonstrează că, deși romanul lui Gonțarov, publicat într-o perioadă în care literatura se concentra pe educația și formarea individului, conține elementele specifice unui bildungsroman, acesta se abate de la forma convențională a genului. Pentru a înțelege rațiunea din spatele inactivității personajului eponim și fenomenul denumit generic „oblomovism” în discursul intelighenției ruse, autoarea articolului analizează modul în care percepția timpului și a spațiului influențează formarea personalității lui Oblomov. Articolul se axează pe problematizarea pasivității și a inactivității care afectează viața și psihologia individului.

Volumul se încheie cu o traducere realizată de Sergiu Lozinschi a eseului din 1821 al lui Evgheni Baratînski, *O zablujdeniiah i istine (Despre iluzii și adevăr)*. Poet romantic rus, cunoscut pentru elegiile și tonalitatea filosofico-melancolică a scrierilor sale, Baratînski explorează contrastul dintre tinerețe și bătrânețe, concentrându-se pe modul în care pasiunile și visurile influențează percepția adevărului și a erorii la fiecare vârstă. Eseistul subliniază importanța echilibrului între entuziasmul tinereții și înțelepciunea bătrâneții, pentru a ajunge la o înțelegere mai profundă a adevărului.

Publicul țintă al volumului îl reprezintă atât cercetătorii și studenții filologi și cei din domeniul științelor sociale și umaniste, cât și publicul larg, pasionat de literatura rusă, istorie culturală și ideologii.

Editorii